

Kalasta Kauhava- seuraan

Antti saarinen piti juhannusaattona 1999 Kalan torpalla puheen, jossa hän käsitteli Elias Hermanni Kalan elämäntyötä sekä tänä vuonna 50 vuotta täyttävän Kauhava- seura –toiminnan edeltäjän, museoyhdistyksen, sekä seuran toimintaa.

Juhannuksena 1881 tehtiin Hahtomaan Kalan torpassa historiallisesti merkittävä päätös- perustettiin Suomen ensimmäinen nuorisoyhdistys, josta lähti koko maan kattava nuorisoseuraliike matkaan. Torpan isäntänä vaikutti silloin Elias Hermanni Kala, jonka valistuneisuus ja yhteiskunnallinen kokemus varmasti olivat myötävaikuttamassa nuorisoseuraliikkeen perustamiseen.

Torpan nykyinen omistaja on Kauhava- seura, joka perustettiin 7.4.1949 ja täyttää tänä vuonna 50 vuotta.

Elias Hermanni Kalan lapsuus ja nuoruusvuodet

Elias Hermanni kala oli syntynyt Alahärmässä 13.6.1832. Hän oli vuoden ikäinen kun hänen vanhempansa ostivat Alahärmästä Nukalan talon, jossa isä oli Nukalan torpparin poikana viettänyt nuoruuttaan. Isä harjoitti sivutoimenaan kellosepän ammattia, mutta kuoli Hermannin ollessa 8- vuotias. Toimielias äiti piti taloa pystyssä lasten kanssa kuolemaansa saakka. Tällöin Hermanni oli 16- vuotias.

Hermanni oli vilkas ja yritteliäs, 10- vuotiaana hän opetteli Alahärmän lukkarin Landgrenin tekemistä aakkosista kirjoitustaitoa. Lönnrotin Mehiläisestä hän puolestaan taas oppi laskennan alkeet. Alahärmän kappalainen, Sittemmin teologian professori Antero Vilhelm Ingman huomasi pojassa olevan harrastusta ja kykyä ja rupesi opettamaan tälle muitakin tietoja. Kirjoitustaidon kehittäminen ja ylläpitäminen vaatikin näihin aikoihin talonpoikaisessa ympäristössä suuria ponnistuksia. Paperi oli tuiki harvinainen, ja Hermanni Kalakin muisteli myöhemmin, kuinka hän puupuikolla piirteli aakkosia tuohen sisäpuolelle. Huolimatta siitä, että kirjoitustaitoa oli paperin puutteen takia vaikea harjoitella, Kalalle kehittyi aikaa myöten niin kaunis käsiala, että sitä vieläkin ilolla katselee niistä vanhoista asiakirjoista, joita muun muassa on kunnan arkistossa. Jäätyään 16- vuotiaana kokonaan orvoksi Kala työskenteli renkinä eri taloissa. Veljensä mukana hän oppi kellosepän ammatin ja hänestä tuli myös taitava viulunsoittaja, joka kulki mm. häissä ja kuuliaistansseissa soittelemassa. Itämaisen eli Krimin sodan alkaessa syksyllä 1854 hän ryhtyi ruotusotilaaksi erääseen Kauhavan Alakylän ruotuun kuuluen Vaasan toiseen tarkka- ampujapataljoonaan, Lapuan komppaniaan ollen sijoitettuna aluksi Lappajärvi- maneesille, sittemmin Kauhavan Kosolaan. Sotaväessä hänen sukunimensä lyhennettiin Nukalasta Kalaksi. Pataljoonan mukana hän oli muun muassa Kokkolan edustalla 1885 käydyssä tunnetussa Halkokarin kahakassa, jolloin englantilaisten mairinnousuyritys torjuttiin pataljoonan ja kaupungin asukkaiden yhteisvoimin. Sotaväessä Kala palveli ruotuväkilaitoksen lopettamiseen asti.

Kala maanviljelijänä

Vuonna 1858 Kala meni naimisiin Sanna- Miina Sippolan kanssa, joka oli nuorisoseuramies Matti Sippolan vanhempi sisar. Appivanhemmiltaan Kala sai Sippolan kylän takamailla sijaitsevan Hahtomaan vuokratilan, jota kutsuttiin torpaksi, vaikka se todellisuudessa ei sellainen ollutkaan. Tämä tapahtui juuri suurten nälkävuosien aikana, joten Kalalla täytyi olla voimakas usko parempiin aikoihin ja siihen, että hallavuosia ei loputtomasti ole, kun hän asettui näinkin kauaksi, lähes tiettömän taipaleen taakse harjoittamaan maanviljelystä. Hän vuokrasi jatkuvasti lisää maata ja raivasi uutta peltoa viljelykselle. Torpan viljelykset kasvoivat niin, että lopulta talossa oli jo parikymmentä nautaa, joista 13 lypsylehmää, 30-40 lammasta ja muuta pienkarjaa.

Kunnan kirjuriina, pankin kamreerina ja maanmittarina

Luku- ja kirjoitustaitoaan Kala paranteli vuosien mittaan niin, että Kauhavalle asetuttuaan hänestä tuli kriivari, joka hoiteli lähimmän ympäristönsä ja myöhemmin koko pitäjän yhteisiä asioita. Jo 1866 Kauhavan kirkkoneuvosto valitsi hänet vähtäriksi eli suntioksi, johon tehtävään oli yhdistetty myös pitäjän ainoan kiertokoulunopettajan toimi. Tätä virkaa hän hoiti kymmenkunta vuotta ollen siten ainoa kansanopetuksen edustaja koko seurakunnassa. Kun Kala oli täysin itseoppinut mies, hän oli erityisen taitava kiertokoulunopettajakin. Myöhemminkin Kauhavan talolliset lähettivät Hahtomaahan hänen luokseen kovapäisiä poikia kirjalle ohjattavaksi. Kun sitten Kauhavalle ryhdyttiin toteuttamaan uutta kunnallishallintoa, Kalasta tuli kunnallislautakunnan ensimmäinen esimies. Tähän virkaan kuului myös vaivaisten hoito, ja niin Kalan tehtävänä oli pitää nälkävuonna 1868 huolta kunnan vellihoitosta. Pari vuotta aikaisemmin hän oli vetäytynyt joksikin aikaa syrjään kunnan toimesta, mutta tuli myöhemmin taas lainamakasiinin ja viljelyrahaston hoitajaksi. Kun Kauhavalle perustettiin säästöpankki, eräs Etelä- Pohjanmaan ensimmäisiä, oli Kala senkin innokkaimpia puuhamiehiä. Pankin kamreerin ominaisuudessa hän hoiti kirjanpidon, mutta tämän lisäksi hän toimitti yksityisiä kriivarin tehtäviä, kulki pitämässä perunkirjoituksia, kirjoitti velkakirjoja, arvioi maatilojen arvoa, järjesti hypoteekkilainoja, selvitteli konkurssipesiä ja yleensä oli toimittamassa kaikkia sellaisia asioita, mihin kirjuria ja laskutaitoja omaavia tarvittiin. Hän oli opiskellut myös maanmittaustaitoja niin, että hän suoritti sovintojakoja maatiloilla, ei ainoastaan Kauhavalla, vaan myös lähipitäjissä, Lapualla, Nurmossa, Alavudella ja aina Virroilla ja Orivedellä saakka. Kaikella tavalla valistushenkisenä ja virkeänä ihmisenä Kala pyrki myös viemään suomalaiskansallisen liikkeen ajatuksia eteenpäin.

Lapset opintotielle

Kala lienee suunnitellut työnsä jatkajaksi vanhinta poikaansa Juho Heikkiä, mutta Kauhavan ensimmäisenä kansakoulunopettajana toimineen Kaarlo Kuneliuksen, kehotuksesta hän suostui lähettämään poikansa Jyväskylän lyseoon ja samaten hän lähetti koulutielle kaikki muutkin lapsensa, niin että torppaan ei jäänyt ketään, joka olisi ottanut viljelyshommat jatkettavakseen. Sanna-Miina Sippolan kuoltua vuonna 1913 Kala eli torpassaan, mutta koska jatkajaa ei ollut, torppa vähitellen autioitui, sen ulkorakennukset purettiin ränsistyneinä ensimmäiseksi ja viimeiseksi Kalan kuoltua 20.3.1917 myös päärakennus purettiin ja hirret siirrettiin Ylihärmään. Varmaa tietoa ei ole siitä, pystytettiinkö rakennus siellä uudelleen vai pienitettiin se polttopuiksi. erään tiedon mukaan se olisi siirretty Alahärmään, josta kuitenkin sellaista ei löytynyt, kun torppaa uudelleen haettiin 1950- luvun alkupuolella.

Näin siis toteutui maaltapako Kalan perheen kohdalla liki 100 vuotta sitten. Kaikki lapset toimivat koulutusammateissa, pisimmällä kaksi poikaa, joista Juho Kala oli rautatiehallituksen talousosaston pääjohtaja ja Vilho Kala Kauhavan asemakirjurina ja sitten Etelä- Suomessa rataosaston päällikkönä. Torpan maat, joista erään haastattelemani henkilön mukaan ei ollut kontrahtia, palautuivat näin viljelystoiminnan päättyessä Hermannin Kalan kuoleman jälkeen alkuperäisiin kantatiloihin niin, että suvun hallussa säilyi ainoastaan torpan tontti. Kalan suku lahjoitti sen vuonna 1951 Suomen nuorisliitolle, ja vuonna 1956 kiinnitettiin torpan takana olevalle kalliolle laatta, jossa kerrotaan paikalla perustetun Suomen ensimmäisen nuorisoseuran. Laattaa säilytetään tällä hetkellä torpan sisällä.

J. H. Kala- seura

1950- luvulla perustettiin J. H. Kala- seura, joka ryhtyi puuhaamaan torpan paikalle entisen torpan näköistä rakennusta. Vanhaa alkuperäistä Kalan torppaa ei ollut enää olemassa, samantyylinen löydettiin Vilho Tuomaalan toimesta Evijärven Pellisestä. Sieltä se siirrettiin Hahtomaahan. Alkuperäiseen nähden se huonejärjestykseltään on muuten sama, mutta porstuan paikalla on kamari ja vastaavasti nurkkakamarin kohdalla porstua eli torppa on peilikuva alkuperäisestä torpasta. Nuorisoseuraliikkeen 100- vuotis juhluvuonna 1981 Kala- seura ja Suomen nuorison liitto lahjoittivat tontin ja torpan Kauhava- seuralle.

Museoyhdistyksestä Kauhava- seuraan

Näin Kauhava- seura, joka oli perustettu 7.4.1949 ja täyttää tänä vuonna 50 vuotta, sai historiallisesti arvokkaan rakennuksen ja sen paikan haltuunsa. Jo aikaisemminkin kauhavalaisväestön keskuudessa oli ollut kiinnostusta ja kunnioitusta menneiden sukupolvien työhön. Vuosisadan alkupuolella sitä olivat harjoittaneet nuorisoseurat ja työväenyhdistykset, ja vuonna 1932 perustettua Museoyhdistystä voidaan pitää Kauhava- seuran edeltäjänä.

Museoyhdistys järjesti 1930- luvulla Kauhavalla ensimmäisen esinekeräyksen. Esineet saatiin pääasiallisesti lahjoituksina ja kerättiin uuden kirkon alakertaan. Tosin ne jäivät luetteloimatta ja järjestämättä, koska hankkeen silloiset pääpuuhaajat muuttivat paikkakunnalta pois, ja näin museoharrastus hiipui.

Sota- aika merkitsi muutenkin kuoliniskua Kauhavan ensimmäiselle museolle. Tilat, joissa esineistöä säilytettiin, tarvittiin Karjalasta tulleiden siirtolaisten majoituskäyttöön, sillä ne oli alun alkaen suunniteltukin lukkarin asunnoksi. Museo jouduttiin tyhjentämään ja esineet työnnettiin kirkon portaiden alla olevaan ahtaaseen komeroon. Vasta kun Kauhava- seura 7.4.1949 oli perustettu ja se järjesti samana vuonna kauhavalaisen työn näyttelyn, komero pengottiin ja parhaat esineet asetettiin näytteille. Näin Kauhava- seura lähti talkootyönä liikkeelle jatkamaan niitä perinteitä, joita nuorisoseurat ja työväenyhdistykset sekä museoyhdistys olivat viitoittaneet. Tarmokkaalla toiminnalla, pala palalta laajentui Kauhava- seuran toiminta niin, että kesällä 1952 eteläpohjalaisen osakunnan kanssa yhteistyössä järjestettiin Kauhavalle kotiseuturetki. Siitä tuloksena oli Kyrönmaa-sarjan ”Vanhaa ja uutta Kauhavaa” –teos, ja retki tuotti juuri Kauhava-seuran aktiivisen toiminnan ansiosta paljon perimätietoa, joka muuten oli jo vaipumassa unohduksiin.

Nahkalasta Kosolan mäelle

Kunta lahjoitti 1953 Kauhava- seuralle tontin Nahkalasta ja tarkoitus oli, että sinne kehitettäisiin talonpoikaismuseo, ja esinekokoelmaa ruvettiinkin siirtämään luttirakennukseen. Lutti siirrettiin sittemmin Kosolan mäelle, kun kunta osti Kauhava- seuralta museoksi aiotun tontin Nahkalan koulun tonttia varten.

Kauhava- seura on innolla paneutunut näiden 50 vuoden aikana kotiseututyöhön. Muun muassa jo vuodesta 1954 lähtien on katkeamattomana ketjuna ilmestynyt Kauhavan Joulu, kivikauden miehelle on pystytetty Perttulan mäellä hautakivi, lisäksi Jussin Tupa rakennuksineen on ostettu Kosolan mäeltä vuonna 1970. Käsityöperinteen arvostuksena Kauhava- seura halusi koota puukonvalmistuksesta sekä kudontapuolesta tallella olevaa esineistöä ja tekstiilejä talteen, ja niin puukko- ja tekstiilimuseo avattiin Kirkonkylässä olleeseen Osuuskaupan nyt jo purettuun myymälän pohjakerrokseen vastapäätä kaupungintaloa.

Uusi puukko- ja tekstiilimuseo toimii kirjaston yhteydessä ja on Kauhava- seuran ylläpitämä, vaikkakin kunta omistaa rakennuskiinteistön. Seuran ylläpitämät rakennukset, Kalan torppa, Kosolan lisäksi Jussin tupa viljamakasiineineen, puukko- ja tekstiilimuseo sekä myös lisäksi Järvenpään

kotitalo kirjastoa vastapäätä, täydentävät kaikki toisiaan ja kertovat omaa hiljaista, mutta arvokasta kieltään menneiden sukupolvien työstä, jota meidän on muistettava arvostaa, koska sen pohjalle tämä meidän nykyinen hyvinvointimme rakentuu.

Lähteet:

Etelä-Pohjalaisia elämäkertoja I
osa,
Jaakko Nummisen kirjoitus Elias
Hermannin Kalasta sekä Kauhava-
seuran historiikit

Kalan torpalla on vuodesta 1984 lähtien Tapani Kivelän Kauhavan kaupungin kulttuurilautakunnalle tekemästä aloitteesta järjestetty juhannusaaton juhla.

Juhlan järjestelyistä ovat vastanneet Kauhavan kulttuurilautakunta yhdessä Kauhava- seuran ja Kauhavan Nuorisoseuran kanssa. Viime vuosina mukaan ovat tulleet myös kylätoimikunnat.

Juhannusaaton juhla on kotiseutuhenkinen. Vuoden 1999 juhlapuheessaan Antti Saarinen käsitteli Elias Hermannin Kalan elämäntyötä Kauhavalla sekä Kauhava- seuran 50- vuotisjuhlataipaletta.